

Azerbaycan, resmî adıyla Azerbaycan Cumhuriyeti,

Batı Asya ile Doğu Avrupa'nın kesişim noktası olan Kafkasya'da yer alan bir ülkedir.

Güney Kafkasya'nın en büyük yüz ölçümüne sahip ülkesi olan Azerbaycan'ın

doğusunda Hazar Denizi, kuzeyinde Rusya, kuzeybatısında Gürcistan,

batısında Ermenistan ve güneyinde İran ile komşudur.

Türkiye ile de 17 km'lik sınırı bulunmaktadır. **Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti** 1918

yılında kurulmuştur, ancak iki yıl sonra 1920, 26 Nisan'da Kızıl Ordu sınırı geçerek

Azerbaycan'a girmiş, 28 Nisan 1920'de Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti

kurulmuş ve ardından Sovyetler Birliği topraklarına katılmıştır. Ülkenin tekrar

bağımsızlığını kazanması 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılması ile gerçekleşmiştir.

Azerbaycan, üniter bir anayasal cumhuriyettir.

Türk Devletleri Teşkilatı ve TÜRKSOY'un etkin üyesidir.

158 ülkeyle diplomatik ilişkisi ve 38 uluslararası kuruluşu üyeliği vardır.

GUAM, Bağımsız Devletler Topluluğu ve

Kimyasal Silahların Yasaklanması Örgütü'nün kurucu üyelerindedir.

1992'den bu yana Birleşmiş Milletler'e üyedir, 9 Mayıs 2006'da

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kurulan İnsan Hakları Konseyi'nin üyeliğine

seçilmiştir. Ayrıca Bağılantısızlar Hareketi, AGİT ve Avrupa Konseyi'ne de üyedir,

Bariş İçin Ortaklık projesinde NATO ile iş birliği yapmaktadır.

Diğer Doğu Avrupa ve Bağımsız Devletler Topluluğu ülkeleri ile karşılaştırıldığında

Azerbaycan, sosyal ve ekonomik gelişme ile okuryazarlık oranında yüksek seviyelere

ulaşmıştır ve bunun yanında Diğer Doğu Avrupa ve Bağımsız Devletler Topluluğu

ülkeleri ile karşılaştırıldığında **Azerbaycan, sosyal ve ekonomik gelişme ile**

okuryazarlık oranında yüksek seviyelere ulaşmıştır.

Tarihçe

Azerbaycan, tarih sahnesinde M.Ö. 6. asırdan itibaren görülmeye başlar.

Jeopolitik durumu itibarıyla, devamlı istilalara uğramış ve çeşitli devletlerin hakimiyeti

altında kalmıştır. Bu bölgede kurulan ilk devlet,

Ahameni Komutanı Sahrap Atropates'in temellerini attığı krallıktır.

Atropates Krallığının ismi zamanla değişikliklere uğramış,

Sasanilerce Azurbeycan, Süryanilerce Azerbaigan olarak isimlendirilmiştir.

Türkler ve İranlılar ise bölgeye Azerbaycan ismi vermişlerdir.

Antik Dönem

Azerbaycan'daki en eski insan yerleşimleri Taş Devri'ne kadar uzanır, bu yerleşimin bulgularına Azıh Mağarası'nda rastlanmıştır ve Kuruçay kültürü adıyla tanınır.

Azerbaycan'da milattan önce dokuzuncu yüzyılda, ilk İskit-Saka yerleşimleri başladı.

İskitlerin ardından Manna Devleti (MÖ IX), sonra İranlı Medler (Persler), Aras Nehri'nin güneyindeki bölgeye egemen oldular (MÖ IIV). Medler, MÖ 900-700 arasında büyük bir imparatorluk kurdular ancak MÖ 549 yılında yıkıldılar ve topraklarına

Ahameniş İmparatorluğu sahip oldu. Daha sonra Büyük İskender'in imparatorluğu Azerbaycan'da egemen oldu, devamında Selevkos İmparatorluğu'na bağlandı.

Romalılar da Roma İmparatorluğu devrinde buraya yerleşti.

Bölgenin asıl yerlileri olan Albanyalılar MÖ dördüncü yüzyılda bir imparatorluk kurdular.

Bu devirde Zerdüştlük, Atropatena ve Kafkasya coğrafyasında yayıldı.

Feodal dönem: Sasanilerden Safavilere

Albanya, 252'de Sasani İmparatorluğu'nun vasal bölgesi haline geldi ve Kral Urnayr, dördüncü yüzyılda devlet dini olarak Hristiyanlığı kabul etti. Devlet, çok sayıda Sasani ve Bizans fethine rağmen dokuzuncu yüzyıla kadar bölgede varlığını sürdürdü. Sasanilere itaat ederken kendi monarşisini de devam ettirebildi.

Albanya Kralı, derebeyi olmasına rağmen sadece sembolik bir otoriteye sahipti.

Sivil dini ve askeri otorite Sasani askeri hükümetinin elindeydi.

7. yüzyılın ilk yarısında ise bölgeye Müslümanlar tarafından yapılan fetihler sonucu

Albanya da müslüman yönetimin çatısı altına girdi. Emevi halifesi, hem Sasanileri hem de Romalıları, transkafkasyadan çıkarmayı başardı ve 667 yılında, Kral Javashir

öncülüğünde başlayan Hristiyan isyanını da bastırdıktan sonra

Albanya'yı kendine bağladı.

Abbasi halifeliğinin gerilemesiyle oluşan otorite boşluğunda, Müsafiriler, Sâciler, Şeddadiler ve Büveyhîler gibi birçok yerel devlet bölgeye egemen oldu.

11. yüzyılın başında Orta Asya'dan batıya doğru ilerleyen Oğuz Türkleri,

Azerbaycan'ı ele geçirdi.

Bölgeye giren ilk Türk devleti 1067 yılında Selçuklular oldu.

Türklerin yerleşimi öncesinde burada Ermenice, Farsça ve Eski Azerice gibi hint-avrupa dil ailesine ve kafkas dil ailesine mensup diller konuşuluyordu.

Bunlardan Eski Azerice, zamanla Türkçe ile kaynaşarak günümüzdeki Azericenin ilk formunu oluşturdu.

Bazı dilbilimciler, bu bölgede konuşulan Tat lehçelerinin de Eski Azericeden türediğini söylemektedir.

Modern tarih

Safavilerin ardından, bölge yine Türk kökenli olan Afşar Hanedanlığı'nın yönetimine girdi. Nadir Şah'ın ölümünün ardından ise bölgede kendi yönetimini sağlayan sayısız hanedan ortaya çıktı.

Bu hanedanların yöneticileri İran Şahının tebası konumundaydı. Hanedanlar aynı zamanda, Orta Asya ve Batı arasındaki ticaret yollarının kontrolünü de ellerinde bulunduruyordu. Bölge ilerleyen tarihlerde Kürt kökenli olan Zendler ve yine Türk kökenli Kaçarlar tarafından yönetildi.

18. yüzyılın sonlarına doğru, Rusya güneydeki komşuları (aynı zamanda rakip devletleri) olan Osmanlı ve İran'a karşı daha saldırgan bir jeopolitik duruş sergilemeye başladı ve büyük kısmı İran'ın elinde bulunan Kafkasyayı ele geçirmeye çalıştı.

1804 yılında, Ruslar Ganjakasabasını işgal ederek İranlıları buradan çıkardı. Bu adım 1804 ve 1813 yılları arasında sürececek Rus-Pers savaşının da fitilini ateşledi. Askeri anlamda büyük bir güce sahip olan Ruslar bu savaştan galip çıktı.

Savaş sonrasında imzalanan Gülistan antlaşması gereği Kaçarlar; Gürcistan ve Dağıstan ile pek çok hakanlığı bırakmak zorunda kaldılar.

İlerleyen yıllarda, Ruslar Gülistan Antlaşması'nı ihlal ederek İran'a ait Erivan Hanlığı'nı da ele geçirdi ve iki ülke arasında yeniden savaş başladı.

Bu savaş 1826 ve 1828 yılları arasında sürdü. Savaşın sonunda imzalanan Türkmençay Antlaşması gereğince Kaçarlar; Erivan, Nahcivan ve Talış Hanlıkları üzerindeki üzerindeki egemenliklerini yitirdiler ve böylece bugünkü Azerbaycan topraklarından, İran kontrolü altında olan son kısım da yitirildi. Kafkasya topraklarının İran'dan Rusya kontrolüne geçmesiyle beraber bu iki egemenlik arasındaki sınırı Aras Nehri oluşturdu.

Kaçarlar, 19. yüzyılın başında bugünkü Azerbaycan topraklarını da içeren Kafkasya bölgesini Rusya'ya bırakmak zorunda kaldı.

Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti

1920 Nisanında, Geçici Devrim Hükümeti Ülke genelinde kontrol sağladı ve ülkenin adı Azerbaycan Halk Komiserleri Komitesi Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti oldu.

Daha sonra bu isim Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti adını aldı, böylece Azerbaycan da Sovyetlere Birliği'ne katılmış oldu. Azerbaycan Anayasası'nın kabulünden sonra ise 1921'de Azerbaycan Devrim Komitesi, Merkezi Yönetim Komitesi olarak değişti ve yüksek yasama organı oldu.

13 Kasım 1921 tarihinde Sovyet Rusya, Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan Türkiye arasında Kars Antlaşması imzalandı.

Bu antlaşma sonucunda, Bağımsız Aras Cumhuriyeti, Nahcivan Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti adıyla, Azerbaycan Sovyet'ine dahil oldu. Diğer yandan Zangezür ve Alexandropol adıyla da bilinen Gümrü Ermenistan'a verildi.

12 Mart 1922'de Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan, bir araya gelerek Sovyet Rusya'nın öncülüğünde Transkafkasya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti'ni oluşturdu. Bu girişim, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği öncesinde ilk kez Sovyet Cumhuriyetlerinin birleşmesidir.

Birlik Konseyi de yine bu 3 ülkenin temsilcilerinden oluşmaktaydı. Azerbaycan Neriman Nerimanov, Gürcistan Polikarpe Mdivani, Ermenistan Alexandr Fyodorovich Miasnikyan tarafından temsil edildi. Transkafkasya Komünist Partisinin ilk sektereri de Sergo Ordzhonikidze'dir.

1922 Aralık ayında Birlik, Rusya Ukrayna ve Belarus'la birleşme kararı alarak Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ni oluşturdu. Nitekim Transkafkasya birliği pek de uzun sürmedi.

1936 yılının Aralık ayında çözüldü ve liderler kendini pek çok konua fikir ayrılığına düşmüş halde buldu. 3 ülke de doğrudan Sovyet Cumhuriyeti oldu.

İkinci Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş Dönemi

İkinci Dünyas Savaşı sırasında ise Azerbaycan, SSCB'nin statik enerji politikasında kritik bir role sahipti. Savaşın başlarında Nazi Almanyası saldırmazlık paktına uydu ancak 22 Haziran 1941'de Almanya, SSCB'yi işgal edince durum değişti. **Savaşın ilk yılında Azerbaycan 23 buçuk milyon ton petrol üreterek kendi petrol endüstrisinin rekorunu kırdı.**

1941'in sonuna gelindiğinde ise binlerce Azeri, Gönüllü Halk Birlikleri'ne katıldı. Seferberlik hali hayatın her alanını olduğu gibi petrol endüstrisini de etkiledi. Savaşın başlamasından bir hafta sonra, petrol işçileri, kendi çalışma saatlerini günde 12 saat olacak şekilde değiştirdi, tatiller ve izinler savaş sonuna kadar iptal edildi. Bakü'nün petrol kaynağı olması onu Hitler'in de hedefi haline getirdi. 1942 yılında Almanya güçleri, Bakü'ye saldırdı. Ancak saldırı başarısız oldu. Stalingrad'da yenilgiye uğrayan Alman ordusu geri çekilmek zorunda kaldı.

Bununla beraber Doğu Cephesinde kullanılan SSCB petrolünün yüzde sekseni, Bakü'den tedarik edildi. 1942 yılında, Yüksek Sovyet kararıyla Azerbaycan petrol endüstrisinde çalışan 500'den fazla işçi, madalya ya da nişan ile ödüllendirildi.

130'dan fazlası SSCB'nin en yüksek dereceli onur ödülü olan

"SSCB Kahramanlığı" unvanına layık görülmüştür.

Azerbaycanlı Tümgeneral Azi Aslanov bu unvana iki kez layık görülmüştür.

İran Azerbaycan'ı

1941 yılında SSCB, İran'da Azerilerin yaşadığı bölgeyi işgal etti. Sovyet Ordusu, askeri birliği Aras'ın güneyinde Azeri nüfusunun etnik kimliğini koruyarak yaşamasına izin verdi. Sovyetlerin bölgedeki hakimiyet süresince Azerbaycanlar kendi dilini konuşabiliyordu. Fars hakimiyetinde gölgede kalan dil bu süreçte SSCB Azerbaycanı'ndan gelen yazarlar gazeteciler hocalar sayesinde bu bölgede yaşatıldı. 1945'te SSCB'nin geri çekilmesi sonrası özerk bir Azerbaycan Halk Cumhuriyeti kuruldu. Merkezi Tebriz, lideri Jaafar Pishevari idi.

Azerbaycan Cumhuriyeti

Komünistlerin istilası sırasında, milletin arasına bozuk fikirler yerleşmeye başladı. Bu arada İslamiyeti bozucu, reformist fikirler de gelişti. Millet, bu reformistler ile komünistler arasında şaşırıyor ve komünizme karşı yapılan başkaldırmalar başladı. Ancak bunlar her defasında çok kanlı olarak kızılordu tarafından bastırıldı. Komünistlere karşı 56 şiddetli isyan olmuştur. **1989'da Rusya'da başlayan Glasnost ve Prestroika politikası ile Kuzey Azerbaycan'da maddi ve manevi değerlere dönüş başladı.** Ermenilere verilen bölgeleri geri almak için ayaklanmalar oldu. 1990'da bağımsızlığını ilan eden Azerbaycan Cumhuriyetine giren Kızılordu, ülkeyi baştan başa kana buladı. Sovyetler Birliği, bir süre bağımsızlığını ilan etmeye çalışan cumhuriyetlerine karşı baskısını sürdürdü ise de, Ağustos 1991'de Azerbaycan, Letonya, Estonya ve Litvanya bağımsızlıklarını ilan ettiler. Bunları diğer Türk devletleri takip etti.

Azerbaycan ile Ermenistan arasında Karabağ yüzünden çıkan savaş devam etmektedir.

1992 ortalarında yapılan seçimleri kazanan Halk Cephesi lideri Ebulfeyz Elçibey devlet başkanı oldu.